

بررسی حقوق پدیدآوران

واحد دماوند

گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق «M.A»

گرایش: جزا و جرم شناسی

عنوان:

بررسی نقض قاعده منع تجسس و ممنوعیت آن در فرایند آیین دادرسی کیفری

استاد راهنما:

دکتر اسدالله مسعودی مقام

نگارش:

سیده یاسمن امینی

زمستان ۱۳۹۷

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

نشور اخلاق پژوهش

بایاری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مآدا نشجویان و اعضاء هیئت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل تحقیق بجوی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تعدد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت بجوی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلائند.

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب سیده یاسمن امینی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته حقوق جزا و جرمشناسی که در تاریخ از پایان نامه/ رساله خود تحت عنوان " بررسی نقض قاعده منع تجسس و ممنوعیت آن در فرایند آیین دادرسی کیفری" با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱) این پایان نامه/ رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- ۲) این پایان نامه/ رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزشی عالی ارائه نشده است.
- ۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: سیده یاسمن امینی

امضاء

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند

فرم تایید اصلاحات داوری

طبق فرم اصلاحات داوری به شماره

۱- پایان نامه دانشجو خانم

از نظر محتوا مورد تایید اساتید می باشد.

امضا مسئول کتابخانه

فهرست مطالب

چکیده ----- ۱

فصل ۱: کلیات تحقیق

(۱) بیان مسئله ----- ۳

(۲) اهمیت و ضرورت تحقیق ----- ۶

(۳) پیشینه تحقیق ----- ۷

(۴) نوآوری تحقیق ----- ۸

(۵) سئوالات تحقیق ----- ۸

(۶) فرضیات تحقیق ----- ۹

(۷) اهداف تحقیق ----- ۹

(۸) روش تحقیق ----- ۱۰

(۹) ساختار تحقیق ----- ۱۰

(۱۰) تعریف اصطلاحات ----- ۱۰

فصل ۲: مفاهیم، مصادیق و ادله تجسس

مبحث اول: مفاهیم ----- ۱۳

گفتار اول: تجسس ----- ۱۳

بند اول: مفهوم لغوی ----- ۱۳

بند دوم: مفهوم اصطلاحی ----- ۱۴

- مبحث دوم: ادله و مبانی حرمت تجسس ----- ۱۶
- گفتار اول: ادله ----- ۱۶
- گفتار دوم: مبانی فقهی و حقوقی منع تجسس ----- ۱۷
- بند اول: مبانی فقهی ----- ۱۸
- الف. ممنوعیت سوءظن ----- ۱۸
- ب. ممنوعیت ایذاء مؤمن ----- ۲۰
- پ. اصل عدم ولایت ----- ۲۱
- ت: اصل برائت ----- ۲۳
- ث. اصل ستر و بزهپوشی ----- ۲۷
- ج. قاعده درء ----- ۲۹
- بند دوم: مبانی حقوقی ----- ۳۲
- الف. حمایت از آزادی و استقلال فردی ----- ۳۲
- ب. حفظ و حمایت از حقوق بشر ----- ۳۳
- پ. حمایت از آبرو و حیثیت افراد ----- ۳۳

فصل ۳: شناسایی مبانی حقوقی قاعده منع تجسس

- مبحث اول: استثناءهای وارد بر قاعده منع تجسس در فرآیند رسیدگی کیفری ----- ۳۶
- گفتار اول: شناسایی استثنائات ----- ۳۶
- بند اول: مصلحت جامعه ----- ۳۶

- بند دوم: تضمین حقوق بزه دیده ----- ۳۸
- گفتار دوم: مصادیق استثناءهای وارد بر قاعده ----- ۳۹
- بند اول: در جرائم مشهود ----- ۳۹
- الف. ماهیت جرم مشهود ----- ۳۹
- ب: مصادیق جرم مشهود ----- ۴۰
- ج. اختیارات ضابطان در جرائم مشهود ----- ۴۴
- بند دوم: در جرائم غیر مشهود ----- ۴۸
- الف) انواع تجسس و تفتیش بر اساس موضوع ----- ۵۰
- ب. شرایط و ضوابط تفتیش و بازرسی در جرائم غیر مشهود ----- ۶۹

فصل ۴: بررسی ضمانت اجرای نقض غیر قانونی قاعده منع تجسس

- مبحث اول: ضمانت اجراهای کیفری، انتظامی و مدنی ----- ۸۰
- گفتار اول: تحصیل ادله ناشی از نقض قاعده ----- ۸۰
- بند اول: اصول حاکم بر تحصیل ادله ----- ۸۱
- الف. اصل آزادی تحصیل دلیل ----- ۸۱
- ب. دلایل فاقد ارزش اثباتی ----- ۸۲
- ج) اثبات جرم از طرق خاص ----- ۸۳
- د) مشروعیت تحصیل دلیل ----- ۸۳
- ب. اصل ارزیابی آزادانه دلیل ----- ۸۵

- ۸۵----- گفتار دوم: اعتبار و بطلان ادله اکتسابی
- ۸۶----- بند اول: ادله اخباری
- ۸۷----- بند دوم: ادله احرازی
- ۹۲----- مبحث دوم: مسوولیت و ضمانت اجراهای نقض قاعده
- ۹۲----- گفتار اول: مسوولیت و ضمانت اجرای کیفی
- ۹۷----- گفتار دوم: مسوولیت و ضمانت اجرای انتظامی
- ۹۸----- بند اول: ضابطان دادگستری
- ۹۹----- بند دوم: مقامهای قضایی
- ۱۰۰----- گفتار سوم: مسوولیت و ضمانت اجرای مدنی

فصل ۵: نتیجه گیری و پیشنهادها

- ۱۰۴----- نتیجه گیری
- ۱۰۶----- پیشنهادات
- ۱۰۷----- منابع و مآخذ
- ۱۰۷----- منابع فارسی
- ۱۱۳----- منابع عربی
- ۱۱۵----- منابع لاتین
- ۱۱۶----- ABSTRACT

چکیده

منع تجسس به معنای پرهیز از تفتیش و دخالت در اسرار و عورات مردم مسلمان است که شریعت اسلام از آن نهی کرده است، و نهی وارد شده دلالت بر حرمت تجسس دارد و به عبارتی دیگر در شریعت اسلام نمی توان بدون دلیل (نص قرآنی و روانی) به تفتیش زندگی شخصی افراد پرداخت و از جزییات پنهان او اطلاعات حاصل کرد. به همین علت قوانین اسلامی به حریم خصوصی بسیار اهمیت داده اند. و در این خصوص آیات و روایات زیادی وارد شده است: از جمله آیه ۱۲ سوره حجرات که می فرماید: لا تجسسوا و در واقع فرموده است حریم زندگی شخصی مردم محترم است و جست و جو و تحقیق در زندگی آنان امری زشت و ناپسند است.

مطالعه متون فقهی و تفسیری می توان مبانی چون اصل ستر و بزه بوشی، قاعده دری اصل عدم ولایت و ... را بر ممنوعیت تجسس استخراج و استنتاج کرد. البته ادله ای نیز وجود دارد که نشان می دهد در برخی از موارد تجسس جایز است. خوشبختانه موارد جواز تجسس به صورت محدود و با رعایت تشریفات و مقررات خاصی در قوانین ایران علی الخصوص قانون آیین دادرسی کیفری آورده شده است. مصلحت جامعه و تضمین حقوق بزه دیده از جمله مبانی استثناءهای وارد بر منع تجسس در جهت کشف اسباب، آلات و ادله وقوع جرم و دستگیری متهمان در نظام حقوق کیفری ایران است. البته در مواردی که ضابطان دادگستری و مقام های قضایی بدون وجود ظن کافی مبادرت به نقض حریم خصوصی افراد می نمایند، با ضمانت اجرای کیفری، انتظامی و مدتی روبرو خواهند شد. اما قانون در خصوص اعتبار ادله اکتسابی ناشی از نقض حریم خصوصی که بدون رعایت مقررات و تشریفات قانون آیین دادرسی کیفری صورت می گیرد ساکت است و متأسفانه همین سکوت و نقص قانون موجب شده است رویه قضایی ایران این گونه ادله را از باب قرائن و امارات قضایی مورد پذیرش قرار دهد و به آن ترتیب اثر بدهد باید متذکر شد که روش تحقیق بکار رفته شده در پژوهش حاضر، توصیفی - تحلیلی است.

واژگان کلیدی: تجسس، حریم خصوصی، دادرسی کیفری، قاعده فقهی.

فصل ۱:

کلیات تحقیق

۱) بیان مسئله

آیین دادرسی کیفری به منزله مجموعه قواعد و مقررات ناظر به کشف، تعقیب، تحقیق، دادرسی و اجرای حکم از یک سو دغدغه حمایت از آزادی های فردی و حریم خصوصی اشخاص و به عبارت دیگر تضمین حق تأمین شخصی افراد را بر عهده دارد و از سوی دیگر به تأمین امنیت در جامعه اهمیت می دهد. به همین دلیل، عمده هدف قانون آیین دادرسی کیفری برقراری تعادل و تعامل مناسب میان حق ها و آزادی های فردی و حق های جامعه است. به عبارت دیگر، نباید به بهانه تأمین امنیت در جامعه، حق ها و آزادی های فردی را نادیده گرفت.^۱

یکی از مهمترین مباحث قانون آیین دادرسی کیفری، تفتیش و بازرسی منازل و اماکن و اشیاء است. اهمیت این موضوع بدان جهت است که رابطه تنگاتنگ و نزدیکی با حقوق و آرامش و امنیت افراد دارد. چنانچه تفتیش و بازرسی با حقوق اشخاص مزاحمت نماید در صورتی مجاز است که از حقوق آن ها مهمتر باشد. در نتیجه قانونگذار خواسته تا با سخت گیری در صدور تفتیش و بازرسی منزل و اماکن، از حقوق افراد و امنیت و آسایش زندگی آنها حمایت نماید. همچنانکه آرامش و آسایش و امنیت و جان و مال و زندگی افراد در گرو مصونیت منازل و اماکن خصوصی آنها از تعدی و تعرض است و هر کس این حق طبیعی افراد را نادیده بگیرد و دست به تعدی و تجاوز بزند، مطابق قانون، مجازات خواهد شد.^۲

یکی از مراحل دادرسی کیفری کشف و تحقیق و تعقیب متهمین و مجرمین است که این امر بر عهده دادرسی است. به موجب بند ب ماده ۳ قانون اصلاحی تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب که ناظر بر ماده ۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری است، تحت تعلیمات و نظارت مقام قضایی دادرسی، کشف و بازرسی مقدماتی و حفظ آثار و دلایل جرم و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، توسط ضابطین دادگستری انجام می شود. طبق بند ۸ ماده ۴ قانون نیروی انتظامی مصوب ۱۳۶۹ انجام وظایفی که بر طبق قانون به عنوان ضابط قوه قضائیه وجود دارد، به عهده نیروی انتظامی است. یکی از این وظایف که طبق بند «و» بند ۸ این ماده، بر عهده نیروی انتظامی گذارده شده است، بازرسی و تحقیق است. بنابراین ضابط عام قوه قضائیه که عهده دار وظیفه بازرسی است، نیروی انتظامی خواهد بود. البته این بدان معنا نیست که ضابطین قانونی دیگر در حیطه مجوز قانونی حق بازرسی نداشته باشند. بنابراین به طور کلی، مسئولیت های اصلی پلیس منظم در یک جامعه توسعه یافته حفظ نظم و قانون و امنیت مردم؛ پیشگیری، شناسایی و مبارزه با جرم؛ کمک و

^۱ کوشکی، غلامحسین. (۱۳۸۶). "حمایت از حریم خصوصی در مکان خصوصی در مقررات دادرسی کیفری ایران". مجله حقوقی دادگستری. دوره ۷۱. شماره ۵۸. ص ۱۳۶.

^۲ خادم، علیرضا. (۱۳۹۵). "تفتیش و بازرسی منازل و اماکن و کشف آلات و ادوات جرم در حقوق ایران". پنجمین همایش پژوهشهای نوین در علوم و فناوری.

خدمت رسانی به همه اعضای جامعه در حالت اضطراری (کمک به افراد نیازمند) و حمایت و احترام به حقوق و آزادی های اساسی افراد است. پلیس برای انجام مسئولیت های خود دارای اقتدار ویژه ای است تا مجرمان را بازداشت کند، در خصوص اموال و دارایی های شخصی آن ها تفحص کرده یا مصادره نماید و در صورت لزوم از سلاح گرم در چارچوب قانون استفاده به عمل آورد.^۱

یکی از روش های دستیابی به ادله اثبات جرم و دستگیری مجرمین، بازرسی است. فصلی از قانون آئین دادرسی کیفری به این موضوع پرداخته است. در حقوق ایران با توجه به مواد قانون آئین دادرسی کیفری این گونه برداشت می شود که بازرسی و تفتیش از اتومبیل های شخصی همانند بازرسی منزل باید با اجازه مقام قضائی باشد و در نتیجه وسایل نقلیه نیز جزء مکان های خصوصی بوده و رعایت حریم خصوصی در آن اجتناب ناپذیر است. بر این اساس، نقض حریم خصوصی افراد باید در راستای یک مصلحت عمومی بوده و تنها در مواردی به عمل آید که مصلحت عمومی، مهم تر از حق افراد و بر مبنای موازین جامعه دموکراتیک باشد و مقام تشخیص مهم تر بودن حق حریم خصوصی و یا مصلحت اجتماعی باید یک مقام قضایی باشد.^۲ بنابراین بازرسی در حقوق ایران نیازمند امضا و اجازه مقام قضایی قبل یا در مواردی پس از بازرسی است.

در خصوص جرایم مشهود مطابق قانون آئین دادرسی کیفری ضابطین موظف هستند تمامی اقدامات لازم را به منظور حفظ آلات و ادوات و آثار و علائم و دلایل جرم و جلوگیری از فرار متهم و یا تبانی، معمول و تحقیقات مقدماتی را انجام و بلافاصله به اطلاع مقام قضایی برسانند. بنابراین ضابطین در این جرایم حق بازرسی بدنی مظنونین و یا بازرسی اماکن و اشیاء مانند اتومبیل را دارند. اما در جرایم غیر مشهود، هرگونه بازرسی به تصریح ق.آ.د.ک اعم از بازرسی از منازل، اماکن، و اشیاء باید با اجازه مخصوص مقام قضایی باشد، هر چند انجام تحقیقات به طور کلی از سوی مقام قضایی بر عهده ضابط قرار داده شده باشد.

بدین منظور، در قوانین مختلف آئین دادرسی کیفری مجموعه قواعد و تشریفات برای تأمین امنیت فردی شهروندان در برابر سوء استفاده احتمالی مأموران حکومتی در نظر می گیرند. این قواعد و تشریفات جنبه آمره داشته و به نظم عمومی مربوط بوده و تخطی از آنها موجب اعمال ضمانت اجرای کیفری و انتظامی می شود.^۳

^۱ حسینی، سید حسین؛ شایگان فرد، مجید؛ عرفانی، عطا. (۱۳۹۲). "فرآیند تحقیقات جنایی و کشف جرم توسط پلیس ایران با نگاهی به حقوق انگلستان و آمریکا". نشریه دانش انتظامی خراسان رضوی. دوره ۵. شماره ۲۱. ص ۱۱۷.

^۲ یوسفی، ایمان. (۱۳۹۲). "تحقیقات مقدماتی در آئین دادرسی کیفری". چاپ اول. نشر جنگل. ص ۱۵۰.

^۳ کوشکی، غلامحسین (۱۳۸۶) حمایت از حریم خصوصی در مکان خصوصی در مقررات دادرسی کیفری ایران حقوق: حقوقی دادگستری، ص ۱۳۷

اگر به قانون اساسی نیز بنگریم مشاهده خواهیم کرد که در اصل بیست و دوم این قانون بیان شده است: «حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.» یعنی ورود به حریم شخصی هر فردی، چه مسئول مملکتی و چه افراد عادی جامعه بر اساس قانون اساسی ممنوع است. این حریم خصوصی حتی شغل فرد را نیز در بر می گیرد. اصل بیست و پنجم نیز بر همین اساس می گوید: «بازرسی و نرساندن نامه ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون». منع تجسس هم در این اصل بیان شده است، یعنی اصل قبلی حریم خصوصی را تعریف می کند و این اصل به منع تجسس می پردازد. استثنایی در این دو اصل بیان شده و آن حکم قانون است. منظور از حکم قانون، حکمی بوده که از جانب مرجع ذی صلاح در حوزه مأموریت خود صادر می شود.

بنابراین تنها مقامات قضایی میتوانند در صورت جمع بودن شرایط و در صورت ضرورت، دستور بازرسی و تفتیش را صادر نمایند. هیچ مقام دیگری اعم از کشوری و لشگری هرچند دارای سمت بالایی باشد، حق صدور چنین دستوری را ندارد و هر کس غیر مقامات قضایی چنین دستوری صادر کند و یا اقدام به تجسس کند، مجرم بوده و قانون با آنها برخورد می کند. باید گفت ورود به حریم خصوصی، چه آن فرد مسئول باشد و چه فرد عادی، هم خلاف شرع و هم خلاف قانون است. همچنین امر تفتیش و بازرسی منازل یا راسا توسط مقام قضایی انجام یا به ضابطان دادگستری محول میشود. در نتیجه نیروهای انتظامی به معنای عام کلمه برای کشف جرم، دادرسی برای یافتن ارتباط درست بین مجرم و جرم و در نهایت قاضی برای صدور حکم و بخش اجرای احکام، تنها کسانی هستند که می توانند پا در حیطه این دو اصل بگذارند.^۱

دادرسی منصفانه دربردارنده مجموعه ای از اصول و قواعد است که جهت رعایت حقوق اصحاب دعوا در رسیدگی به دعوای آنان پیشبینی گردیده است. در بستر چنین دادرسی، دلیل به عنوان مرکز ثقل دعوای کیفری نه تنها باید خود، مشروع و قانون باشد بلکه روش تحصیل و به کارگیری آن نیز باید تابع اصل مشروعیت تحصیل ادله کیفری باشد. مسأله قاعده منع تجسس و حرمت آن از نخستین روزهای آغاز فرآیند کیفری، یعنی از مرحله تحقیقات مقدماتی که یکی از مهم ترین وظایف مرجع تحقیق در آن جمع آوری دلایل اثبات کننده مجرمیت یابی گناهی متهم است، مطرح می شود. در عمل نیز، دلایل اصلی در جریان تحقیقات مقدماتی فراهم می گردد تا سرانجام برای تعیین سرنوشت متهم و صدور حکم در مورد او، در دادگاه مورد ارزیابی قرار گیرد. اصل مشروعیت تحصیل دلیل یعنی احترام به قانون در توسل به کلیه روشهایی که هدف آنها به دست آوردن دلیل به منظور کشف و اعلام واقعیت است. مأموران اجرای قانون

^۱ وروایی، اکبر؛ جهانگیرپور، علی؛ جریانی، حمید؛ هاشمی، حمید. "بازرسی منازل، اماکن و اشیا اشخاص در حقوق کیفری ایران با رویکرد به اسناد بین المللی". فصلنامه دانش انتظامی. دوره ۱۳. شماره ۵۱. ص ۴۵.

در راستای کسب دلیل علیه متهم می بایست به اصول و مقررات پایبند باشند؛ زیرا مهم ترین دلیل در اثبات یک واقعیت مجرمانه، چنانچه در تحصیل آن ضوابط قانونی و شرایط مقرر نادیده گرفته شده باشد، فاقد اعتبار تلقی می گردد و باید از تجسس در زندگی خصوصی افراد و تحصیل ادله بصورت غیر قانونی اجتناب گردد.^۱

منع تجسس به معنای پرهیز از تفتیش و دخالت در اسرار و امورات مردم مسلمان است که شریعت اسلام از آن نهی کرده است و نهی وارد شده دلالت بر حرمت تجسس دارد و بعبارتی دیگر در شریعت اسلام نمیتوان بدون دلیل به تفتیش زندگی شخصی افراد پرداخت و از جزییات پنهان او اطاعات حاصل کرد. به همین علت قوانین اسلامی به قاعده منع تجسس و حرمت آن بسیار اهمیت داده اند. از جمله آیه ۱۲ سوره حجرات که می فرماید: لا تجسسوا و در واقع فرموده است حریم زندگی شخصی مردم محترم است و جست و جو و تحقیق در زندگی آنان امری زشت و ناپسند است.^۲

حال با توجه به مطالب فوق در این پژوهش به بررسی اصولی از قانون اساسی از جمله اصل ۲۳، ۲۲ و ۲۵ که به صراحت به منع تجسس و مصادیق آن از جمله منع استراق سمع، بازرسی نامه ها و مراسلات اشخاص پرداخته است، اشاره شده است و همچنین موادی از قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ که شامل مقررات و قواعدی برای کشف جرم، تعقیب، تحقیقات مقدماتی و بازجویی متهم توسط مقام های قضایی و ضابطان دادگستری است در امر منع تجسس، بررسی شده است که این قانون تا چه اندازه ای بر منع تجسس و حرمت آن تاکید داشته و آیا برای نقض غیر قانونی تجسس و تحصیل دلیل از این طریق ضمانت اجرایی پیش بینی شده است و با توجه به مواد ۱۳۷ تا ۱۶۷ که به تفتیش و بازرسی منازل و اماکن اختصاص داده شده است و موادی که ضابطان میتوانند در جرایم مشهود به تحقیقات و حفظ آثار و ادوات جرم بپردازند، بعلاوه مواد ۱۵۰ و ۱۵۱ قانون آیین دادرسی کیفری که به شنود تلفن و کنترل حساب های بانکی اشخاص پرداخته است و با توجه به اینکه کشف جرم مستلزم تجسس و تفتیش در زندگی خصوصی اشخاص می باشد حدود و ضوابط اعمال قاعده منع تجسس در فرآیند کیفری به چه صورتی می باشد؟

۲) اهمیت و ضرورت تحقیق

از جایی که موضوع منع تجسس یکی از بنیادی ترین و اساسی ترین حقوق مردم در قانون اساسی و قوانین عادی ما تلقی شده بنابراین ضرورت دارد که به نحوی توسط قضات و مامورین دولتی و انتظامی که با

^۱ مهدوی ثابت، محمد علی؛ محرابی، محمد. (۱۳۹۳). "تحصیل دلیل در حقوق کیفری ایران و اسناد بین المللی". ماهنامه قضاوت. شماره ۷۷. ص ۴۵.

^۲ اترک، حسین. (۱۳۹۰). "ماهیت و حکم تخلاقی تجسس". نشریه معرفت اخلاقی. سال دوم. شماره ۴. ص ۱۵۲.

حقوق اشخاص مرتبط هستند رعایت گردد و به آن عمل نمایند که از آن تخطی نشود و موجب پایمال شدن حق افراد نگردد.

۳) پیشینه تحقیق

توسط آقای رضا موسوی آزاده در تابستان ۱۳۹۵ پایان نامه ای با عنوان: مطالعه فقهی حقوقی منع تجسس و بازتاب آن در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ (منع تجسس یکی از قواعد مسلم فقهی است که قرآن کریم در آیه ۱۲ سوره حجرات به این امر مهم اشاره کرده است و همچنین روایات زیادی از معصومین (ع) که دال بر ممنوعیت تجسس در حریم خصوصی دیگران است، وارد شده است. به طور کلی می توان گفت تجسس در اسلام با توجه به عموماتی از آیات و روایات و حکم عقل و سیره به طور مطلق حرام و ممنوع می باشد و با مطالعه متون فقهی و تفسیری می توان مبانی چون اصل ستر و بزه پوشی، قاعده درء، اصل عدم ولایت و ... را بر ممنوعیت تجسس استخراج و استنتاج کرد. البته ادله ای نیز وجود دارد که نشان می دهد در برخی از موارد تجسس جایز است. خوشبختانه موارد جواز تجسس به صورت محدود و با رعایت تشریفات و مقررات خاصی در قوانین ایران علی الخصوص قانون آیین دادرسی کیفری آورده شده است. مصلحت جامعه و تضمین حقوق بزه دیده از جمله مبانی استثناءهای وارد بر منع تجسس در جهت کشف اسباب، آلات و ادله وقوع جرم و دستگیری متهمان در نظام حقوق کیفری ایران است. البته در مواردی که ضابطان دادگستری و مقام های قضایی بدون وجود ظن کافی مبادرت به نقض حریم خصوصی افراد می نمایند، با ضمانت اجرای کیفری، انتظامی و مدنی روبرو خواهند شد. اما قانون در خصوص اعتبار ادله اکتسابی ناشی از نقض حریم خصوصی که بدون رعایت مقررات و تشریفات قانون آیین دادرسی کیفری صورت می گیرد ساکت است و متأسفانه همین سکوت و نقص قانون موجب شده است رویه قضایی ایران این گونه ادله را از باب قرائن و امارات قضایی مورد پذیرش قرار دهد و به آن ترتیب اثر بدهد. تفاوت این پایان نامه و پایان نامه آقای موسوی آزاده در شناسایی ممنوعیت های نقض قانون منع تجسس و بررسی ضمانت اجرای آن می باشد.

در خصوص موضوع تجسس به صورت واحد نگارش های صورت گرفته است. از جمله کتب یا مقالاتی که به طور خاص و شایسته به بحث تجسس پرداخته است، می توان به کتاب «مبانی فقهی حکومت اسلامی» توسط آیت الله حسین علی منتظری نجف آبادی به رشته تحریر در آمده است ایشان در این اثر به

^۱ موسوی آزاده، رضا. (۱۳۹۵). "مطالعه فقهی حقوقی منع تجسس و بازتاب آن در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲". دانشگاه علامه طباطبایی. دانشکده علوم سیاسی. پایان نامه کارشناسی ارشد.

برخی از مسائل پیرامون تجسس پرداخته است و با نگاه فقه سیاسی به تحلیل این مسأله با ذکر برخی از ادله پرداخته است.^۱

همچنین می توان به کتاب «تجسس» که توسط آقایان محمد حسن حائری، نصرالله شاملی و احسان علی اکبر بابوکانی نگارش یافته است اشاره نمود. در این کتاب تجسس و حریم خصوصی مورد تبیین قرار گرفته است و موارد جواز تجسس و موارد منع تجسس مورد اشاره گرفته است.^۲

مقاله ای هم تحت عنوان «کاوشی در حکم فقهی تجسس» توسط آقای محسن خرازی به رشته تحریر در آمده است. ایشان در این مقاله بیشتر مباحث و مطالب خود را حول محور احکام تکلیفی و وضعی جاسوسی قرار داده است و در این خصوص از آیات و روایات فروانی بهره برده است.^۳

۴) نوآوری تحقیق

هیچکس حق ندارد در حریم خصوصی دیگری دخالت و تصرفی کند مگر با وجود شرایطی از قبیل وجود ظن قوی بر ارتکاب جرم وجود داشته باشد، در این پایان نامه ضمانت اجرایی که این قاعده را بر هم زده بیان شده است و همچنین شرایط و ضوابط تفتیش و بازرسی در جرائم غیرمشهود، از آزادی و استقلال فردی و حمایت از حقوق بشر صحبت شده، حمایت از آبرو و حیثیت، اصول آزادی تحصیل دلیل، اصول ارزیابی آزادانه دلیل.

۵) سئوالات تحقیق

سوال اصلی:

۱) در خصوص نقض غیر قانونی قاعده منع تجسس در فرآیند آیین دادرسی کیفری چه ضمانت اجرایی در نظر گرفته شده است؟

۲) رعایت حریم خصوصی افراد از چه طریقی مورد توجه قانون گذار بوده است؟

سوال فرعی:

۱) چه تدابیری در خصوص قاعده منع تجسس در قانون آیین دادرسی کیفری وجود دارد؟

۲) رویه قضایی در خصوص شناسایی و مفهوم مکان و حریم خصوصی چگونه است؟

^۱ منتظری نجف آبادی، حسینعلی. (۱۴۰۹ ق). "مبانی فقهی حکومت اسلامی". ترجمه محمود صلواتی. نشر کیهان. قم.

^۲ شاملی، نصرالله؛ علی اکبری بابوکانی، احسان؛ حائری، محمد حسن. (۱۳۹۱). "تجسس: مجموعه مفاهیم بنیادین علوم انسانی اسلامی". نشر دانشگاه امام صادق (ع).

^۳ خرازی، سید محسن. (۱۳۸۰). "کاوشی در حکم فقهی تجسس". نشریه فقه اهل بیت. شماره ۲۶. ۵۲-۱۴۲.

۶) فرضیات تحقیق

فرضیه های اصلی:

۱) بنظر می رسد ضمانت اجرایی ضعیف و کم رنگ برای نقض این قاعده در آیین دادرسی کیفری در نظر گرفته شده است.

۲) یکی دیگر از قوانینی که به رعایت حریم خصوصی افراد اشاره کرده و قاعده منع تجسس تا حدودی در آن بازتاب پیدا کرده قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی است. فرضیه های فرعی:

۱) تدابیری از جمله تفتیش از منزل در صورت ظن قوی به حضور متهم یا کشف ادله و یا در این خصوص دستور قضایی باید بصورت موردی صادر شود.

۲) رویه قضایی در خصوص شناسایی و مفهوم مکان و حریم خصوصی مبهم است.

۷) اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی قاعده منع تجسس و ضمانت اجرایی که برای آن پیش بینی شده است و همچنین حدود اعمال این قاعده در فرآیند دادرسی کیفری است و هدف فرعی آن این است که بتوان به نحوی کارکرد این اصل مهم در دستگاه قضایی و نزد مامورین انتظامی را افزایش داد تا این موضوع اهم به نحوی اعمال شود که موجب تضییع حقوق اشخاص نشود بلکه بالعکس بتواند صیانت و پاسداشت این مهم را فراهم کند.

هدف اصلی:

بررسی نقض غیر قانونی قاعده منع تجسس و حرمت آن در فرآیند آیین دادرسی کیفری

اهداف فرعی:

بررسی ضمانت اجرایی که برای نقض غیر قانونی قاعده منع تجسس در نظر گرفته شده است.

بررسی تدابیری که قانونگذار برای جلوگیری از منع تجسس در آیین دادرسی کیفری پیش بینی کرده است.

بررسی میزان اعتبار ادله ای که از طریق نقض غیر قانونی قاعده منع تجسس بدست می آید.

هدف کاربردی:

استفاده از نتایج مطالعه حاضر به هنگام کشف ادله و تفتیش و بازرسی از اشخاص و منازل و شنود تلفن ها و بازرسی نامه و بسته های پستی اشخاص، توسط مقام قضایی و ضابطینی که تحت نظارت آنان اقدام می کنند و همچنین مامورین انتظامی که مسئول انجام این چنین وظایفی هستند، قابل استفاده است.

۸) روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش با استفاده از ابزار کتابخانه ای و به روش تحلیلی توصیفی می باشد.

۹) ساختار تحقیق

پایان نامه نوشته شده از پنج فصل تشکیل شده است. در فصل اول به بررسی کلیات تحقیق پرداخته شده است. فصل دوم به بررسی مفاهیم، مصادیق و ادله تجسس همچنین در فصل سوم شناسایی مبانی حقوقی قاعده منع تجسس. فصل چهارم تحقیق به بررسی نقض غیرقانونی قاعده منع تجسس اختصاص داده شده است و در انتها به بررسی نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات پرداخته شده است.

۱۰) تعریف اصطلاحات

آیین دادرسی کیفری

بر طبق ماده ۱ قانون آیین دادرسی کیفری، آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضایی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه دیده و جامعه وضع می شود.

تجسس

شهید ثانی در تعریف اصطلاحی تجسس می فرماید: معنی تجسس این است که بندگان خدا را زیر پرده ستاریت پروردگار رها نکنی و پرده از روی کار آنان برداری و آنچه را که خداوند پوشیده داشته است آشکار کنی که این کار وسیله کسب اطلاع از امور مخفی آنها و پرده برداشتن از روی اسرارشان می شود و در نتیجه آنچه بر تو پوشیده بود آشکار می گردد که اگر مخفی بود دل و دینت سالم تر می ماند!

قاعده منع تجسس

منع تجسس یکی از قواعد مسلم فقهی است که قرآن کریم در آیه ۱۲ سوره حجرات به این امر مهم اشاره کرده است و همچنین روایات زیادی از معصومین (ع) که دال بر ممنوعیت تجسس در حریم خصوصی دیگران است، وارد شده است.

^۱ مهدوی کنی، محمدرضا. (۱۳۷۶). "نقطه های آغاز در اخلاق عملی" دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ هفتم، ص ۱۶۴.

حریم خصوصی

حریم خصوصی همان حد و مرزهای فیزیکی، احساسی و ذهنی افراد است که مانع سوءاستفاده، سودجویی و گاهی تجاوز دیگران می‌شود. این مرزها افراد را قادر می‌سازد که هویت، احساسات و تفکرات شخصی خود از طرز فکر و ذهنیتی که دیگران راجع به آن‌ها دارند تفکیک نماید.

شورای اروپا در قطعنامه‌ای که درباره حریم خصوصی صادر کرده، حریم خصوصی را به عنوان حقی نسبت به داشتن زندگی با سلیقه خود و حداقل مداخله دیگران تعریف کرده است. همچنین کنفرانس حقوقدانان درباره حق رعایت حریم خصوصی که در نروژ برگزار شد، در بند ۲ اعلامیه خود آورده است: حق حریم خصوصی حقی است نسبت به زندگی کردن با سلیقه خود و با حداقل درجه مداخله دیگران.

حقوق شهروندی

حقوق شهروندی آمیخته‌ای است از وظایف و مسئولیت‌های شهروندان در قبال یکدیگر، شهر و دولت یا قوای حاکم و مملکت و همچنین حقوق و امتیازاتی که وظیفه تأمین آن حقوق بر عهده‌ی مدیران شهری (شهرداری)، دولت یا به‌طور کلی قوای حاکم می‌باشد. به مجموعه این حقوق و مسئولیت‌ها، "حقوق شهروندی" اطلاق می‌شود!

تحصیل دلیل

تحصیل در لغت به معنای به دست آوردن و فراهم کردن است. و مقصود از دلیل در علم حقوق عبارت است از امری که طرفین اختلاف برای اثبات ادعای خود یا دفاع از خویش به آن استناد می‌کنند. در واقع تحصیل در مباحث حقوقی عبارت است از انجام هرگونه تحقیق یا اقدامی توسط دادگاه که برای کشف حقیقت لازم باشد.